
**El parlar de Pau (Alt Empordà)
a la dècada 1960-70 (II)**

Per JOSEP COMES I CAUSSA

LÈXIC

Aquest treball constitueix el segon lliurament d'un estudi sobre el parlar de Pau elaborat per l'autor al principi de la dècada de 1970. Una primera part, dedicada a la morfologia, es va publicar als *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* n. 29.⁽¹⁾ La introducció i la bibliografia general es poden consultar en aquell primer lliurament.

El recull de lèxic dialectal que segueix s'ha fet prenent com a referència el *Diccionari Català-Valencià-Balear*:

- S'intenta de completar la informació continguda en aquesta obra.
- Se n'utilitzen les definicions.
- Quan es dona alguna localització, és per completar les que dona el DCVB.
- Només es fa referència a l'etimologia si és per completar o modificar la que es dona en aquesta obra.
- Si un mot no ha estat recollit al DCVB es marca amb un asterisc a la dreta **guill** (*).
- Si el DCVB recull el significat, però no el significat que se li dona a Pau, l'asterisc va abans de la nova definició: **cinta**. (*) Peix que té el cos llarg i prim, de color rosat, aplanat com una cinta.

Els mots no recollits al *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* de Joan Coromines s'han marcat amb (@) a la dreta (o abans de la definició si el significat hi és recollit, però no el significat que s'hi dona a Pau).

Per a l'ordenació dels mots en grups lògics, s'ha pres com a referència l'ordenació del *Qüestionari* de l'ALDC.⁽²⁾

1. *Annals de l'IEE*, 29, Figueres 1996, pàgs. 357-377.

2. BADIA I MARGARIT, A. M. I VENY CLAR, J., *Atlas Lingüístic del Domini Català. Qüestionari*, Barcelona, 1965.

Els exemples que apareixen a continuació de la definició constitueixen un recull de frases que es podien sentir de la gent de Pau als anys seixanta i setanta.

1. EL COS HUMÀ. L'HOME

1.1. Parts, aspecte

clivilla [kliβíλə]

Turmell

Teníem aigua a clivilles (= l'aigua ens arribava fins a les clivilles).

pellotada (*) [pəlutáðə]

Conjunt de la pell en sentit despectiu

Fer-se'n la pellotada, Deixar-hi la pellotada (= morir)

Pellots són parracs, draps sense valor: *Ha caigut com un sac de pellots.*

ganyils (*) [gəɲíls]

Cara, aspecte, aparença

Ja fas uns bons ganyils! (expressió irònica per ponderar el mal aspecte d'algu a causa de la seva poca salut o mala nutrició).

traius [trájus]

Manera de moure's o d'obrar; aspecte, semblança exterior d'una persona

Pels traius l'he conegut

Possiblement el seu origen és *trajo* pronunciat [tráju]. A la Segarra, Mallorca i Menorca la paraula *trajo* té aquest mateix sentit.

1.2. La pell

clivalla (*) (@) [kliβáλə]

Tall estret, especialment el produït a la pell per la fred

El meu pare té les mans plenes de clivalles.

escoure [əskówrə]

Coure, fer escoïssor (= coïssor)

L'esperit de vi escou molt.

frissanya [frisánjə]

Pícor, formigueig com el produït per paràsits

Del verb **frissar** (= frisar)

Es grata perquè té frissanya

Només de parlar de polls, ja em ve frissanya.

pessigoles [pəsiɣóləs]
Pessigolles
No em facis pessigoles!

piulots [piwlóts]
Dolor viu als dits produït per la fred intensa.⁽³⁾
(Com que l'aiga era tan freda), rentant he agafat piulots.

santrit [santrít] / [səntrí]t]
Sangtraït, bossa de sang sota la pell produïda per algun cop.
M'he pessigat el dits amb les aliquetes i m'ha sortit un santrit.
Et.: de sangtraït.

1.3. El cap

caparrassa [kəpərásə]
Cap adolorit o feixuc que no pot coordinar bé les idees
De tant d'estudiar he agafat caparrassa.

cap-rodo [kapródu]
Rodament de cap
He hagut d'anar-me'n al llit perquè tenia cap-rodo.

empaperinar-se [əmpəpərinás]
Embriagar-se
Avui sí que t'has ben empaperinat!

empiocar-se [əmpiukás]
Embriagar-se
S'ha empiocat de mala manera! (= s'ha embriagat molt)
Et.: hi ha hagut un encreuament amb *empillocar-se* a les zones ieistes veïnes.

terbolina [tərbulínə]
Carregament de cervell, mareig, terbolesa de cap
Aquest vi de seguida em fa terbolina.

3. Localitzat també a Olot: JUANOLA, M., *Elenc de paraules, girs i locucions pròpies d'Olot i la seva comarca*, Biblioteca olotina, vols. 85-6 i 87-88, Olot, 1958.

1.4. El cabell

clenxinar [klənʃiná]

Fer la clenxa, pentinar

En Peret va clenxinat i mudat com un ministre.⁽⁴⁾

perruc (*)(@) [pəruk]

Esperrucat

On vas tan perruc?

Vés-te a pentinar, perruc!

1.5. Malalties

desventrellat [dəzβəntɾəlát]

Adj. Que està malament del ventre, que té diarrea

Ja fa dos dies que estic ben desventrellat.

gam [gám]

Malura, afecció morbosa, generalment de causa desconeguda, que pot afectar persones, animals o plantes

Aquest conill té el gam, està gamat.

nai (@) [náj]

Dolor, en llenguatge infantil

Mama, m'he fet nai.

panxegar [pəɲʃəɣá]

Panteixar, respirar de manera visible. Gemegar, queixar-se de dolor

S'ha passat tota la nit panxegant.

4. Són nombroses les coincidències lèxiques amb el Vallespir i el Rosselló. El professor Jean-Paul ESCUDERO ha tingut l'amabilitat d'assenyalar-me'n algunes: *clenxinar*, *panxegar*, *esgargaix* [əskərkáʃ], *bunzinar*, *reputegar*, *embarbostir*, *pellot*, *patota* (=nina), *fer taparada*, *eirola*, *raïm espenat*, *bulorda*, *argelac*, *barder*, *sabuc*, *reveixí*, *coar* (=covar), *gallir*, *desviondat*, *fener*, *rebillar*, *fa...*

Per aprofundir en aquestes coincidències, resulta molt útil el *Vocabulari Rossellonès* de Renat BOTET (Editorial El Trabucaire, Perpinyà, 1997) on es troben mots coincidents amb el parlar de Pau com ara: *aïna*, *bertranada*, *bitllet*, *blincar*, *bullinada*, *bulorda*, *calrada*, *canoca*, *cardina*, *carrota*, *ciratge*, *conrou*, *cretlla*, *dall*, *despit*, *emprimer*, *enregar*, *enristar*, *esbergínia*, *escabotar*, *escorniflar*, *escorrilles*, *escoure*, *esgallimpar*, *espellir*, *espenta*, *estassabarders*, *esterlocat*, *estiregonyar*, *estrigolar*, *foganya*, *enfonyar*, *franquet*, *fredeluc*, *frissar*, *frixia*, *granyota*, *gresala*, *grunyell*, *guetes*, *guier*, *guspitllejar*, *jaça*, *jaçada*, *jupa*, *llamec*, *llimoc*, *macar*, *maimó*, (vaca) *màmia*, *manyaga*, *manyagó*, *marfit*, *menar* (un cotxe), *mossenya*, *noc*, *nyafar*, *nyama*, *nyany*, *ondada*, *palpantes* (a les), *palitreco*, *passallís*, *perolada*, *pessigoles*, *pinjolar-se*, *piulots*, *podrigall*, *recoquillar*, *rescals*, *resquitllar*, *roella*, *roleu*, *taliar*, *tampa*, *tempanell*, *torcir*, *trebotxar*, *trillo*, *urpir*, *userda*, *ventresca*, *xuca-mulla...*

pigota cristallina

[piɣótəkristə́lina]

Varietat benigna de la pigota (verola) en què les pústules són escasses i deixen pocs senyals

Hi ha una passa de pigota cristallina.

1.6. Ferides**banya**

[bána]

Bony produït al cap per un cop violent, bussoga

T'has fet una bona banya!

esvornac

[əzβurnák]

Esvoranc

Quin esvornac t'has fet!

nyango

[nánɣu]

Nyanyo, bony al cap, bussoga

Tirant rocs s'ha fet un nyango.

1.7. Posicions del cos**arrodir-se**

[əruðís]

Encongir-se, doblegar-se sobre un mateix

Arrodits de fred.

camalleta

[kəmələ́tə]

Traveta

Fer la camalleta a algú.

cancalleta (*) (@)

[kəŋkə́lətə]

Camalleta, traveta

Fer la cancalleta

Et.: de camalleta.

collbotet (@)

[kɔ́lβutét]

Coll-i-be

Portar un nen a collbotet.

escarxofar-se (*)

[əskərʃufás]

Asseure's amb tota comoditat

Tu rai, estàs ben escarxofat en aquesta butaca!

Et.: de *encatxofar-se* (*encatxar*), amb encreuament amb *escarxofa*.

estintolar

[əstintulás]

Apuntalar, posar una cosa de manera que una altra la sostingui. Reflexiu: recolzar l'esquena o altra part del cos en una paret, pilar, etc.

Estintolar-se a la paret.

(a) peu coix

[əpɛwkóʃ]

Caminar a petits salts damunt un peu, portant l'altra cama arronsada

Caminar a peu coix.

pinjolar-se

[piɲzulás]

Repenjar-se, estintolar-se amb tot el pes sobre una cosa

No et pinjolis a la brana (= barana), que pot caure.

repinjolar-se (@)

[rəpiɲzulás]

Repenjar-se

No et repinjolis sobre meu, que estic cansat.

resquitllar

[rɛskiλλá]

Relliscar

Ha resquitllat i s'ha fotut de morros.

1.8. Secrecions i excrements

veixina

[bɛʃínə]

Ventositat

Quina pudor: em sembla que algú ha veixinat / ha fet una veixina!

birons (*)(@)

[biróns]

Mocs

És un bironer, li pengen els birons del nas.

cascarro (*)

[kəskáru]

Excrement gros i dur

Alerta, no trepitgis aquest cascarro!

esgargaix

[əzɣərgáʃ]

Gargall⁽⁵⁾

No tireu esgargaixos!

5. Al Rosselló, *escarcaix* (GRANDÓ, 1943).

esgargaixada [əzɣərgəʃádə]

Acció de llançar un gargall. Gargall
Li va tapar un ull d'una esgargaixada.

gansa [gánsə]

Llufa, ventositat
Alça, quina gansa has deixat anar!

gitarada [ʒitəráðə]

Menjar o altra matèria vomitada
Guaita quina gitarada: algú pla ha descanviat la pela!

petarru (*) [pətáru]

Petaner, que fa pets sovint
En Joan és un petarro de marca!

xixa (*) [ʃíʃə]

Brutícia, porqueria
Portes molta xixa a les orelles.

1.9. La veu i el parlar

botzinar o bonzinar [butziná] / [bunziná]

Murmurar, dir amb veu fosca i amb to de queixa o irritació
La Maria bonzinava perquè el seu nen va arribar tard.

encanyonar [əŋkəɲuná]

Empassar-se coll avall alguna cosa, sobretot la saliva
No puc encanyonar, si bec tan de pressa.

engargallar [əŋgəɣəlá]

Aficar per força quelcom dins la boca d'una persona o animal per fer-lo menjar
Li hem d'engargallar el menjar.

espignet [əspignét]

Crit o so agut o estrident
Calla, que m'eixordes amb aquest espignet.

papizot (*) [pəpiθót]

Palpissot
En Ramon és papizot

Et.: de *palpissot* > *papissot*, amb introducció del so pronunciat indègudament per augmentar l'efecte onomatopèic.

rebotega (*) [rəβutɛ́ɣə]

Adj. Persona que sempre rondina o es queixa

Ets un rebotega!⁽⁶⁾

reputegar o rebotegar [rəputɛ́ɣá] [rəβutɛ́ɣá]

Rondinar, parlar entre les dents iradament

Què reputegues, ara? (= què murmures?)

regollós (*) (@) [rɛɣulós]

Rogallós

Amb aquesta humitat estic ben regollós

Et.: encreuament de *goll* i *rogall*?

rutija [rutíʒə]

Coïssor inflamatori a la gargamella

Tenir rutija al coll.

soll (*) (@) [sóλ]

Eixut de paraules

No siguis tan soll!⁽⁷⁾

xeric [ʃɛrík]

Xisclet, crit agut i inarticulat de dolor o de por

El conill feia uns xerics quan l'estossaven!

1.10. Pegar

ensofrar (*) [ənsufrá]

Pegar algú (metafòric)

Si no fas bondat, t'ensofraré

Et.: metàfora basada en l'acció d'ensofrar les vinyes a mà: perquè caigui el sofre sobre els pàmpols i els raïms, es van sacsejant rítmicament les ensofradores.

gardela (*) (@) [gərðélə]

Bufetada, plantifada

Me li fot gardela i ja el té per terra.

6. Poc usat; normalment se sent el seu sinònim *rondinaire*.

7. Poc freqüent; sinònims més usuals: *eixut*, *osso*.

natxada [nətˌfáðə]

Cop donat amb la mà a les natges
Li ha ventat una natxada.

plançonar [plənsuná]

Pegar algú amb una vara o plançó
El seu pare l'ha ben plançonat.

tritllo [tríʎlu]

Cop donat amb la mà a les anques
Et ventaré un tritllo!

1.11. Adjectius aplicats a l'home

aixaliat [əʃəliát]

Eixebrat, que pensa o obra sense discreció.

arriat [əriát]

Que va de pressa, molt resolt
Una dona molt arriada (= decidida, amb empena).

badaloc [bədəlók]

Encantat, badoc, que es queda aturat badant davant qualsevol cosa
Anar a la plaça a fer el badaloc.

barloca (*) (@) [bərʎókə]

Persona de poc seny en el seu obrar i en el seu parlar
Et.: del francès *breloque*.⁽⁸⁾

embabecat (*) (@) [əmbəβəkát]

Embadalit, encantat
Et.: *de embabiecat*, amb contaminació de *babeca* (= òliba).

enraonat [ənrəunát]

*Que parla molt bé, que té moltes paraules per dir, que enraona amb la gent
És un xicot molt enraonat.

esblevenat (*) [əzbləβənát]

Impulsiu, que actua i es mou sense pensar
On vas tan esblevenat, que em faràs caure!

8. FOUCHÉ (1924b), pàg. 240, cita com a rossellonès *berlók* < fr. *breloque*.

esterlocat	[əstərlukát]
Esbojarrat, mancat de discerniment.	
feliu	[fəlíw]
Ximplet, curt de gambals.	
fredeluc, -ga	[frədəlúk]
Fredolec, que sempre té fred.	
grandussàs	[grəndusás]
Augmentatiu de gran.	
llamec	[ləmék]
Poc menjador, que no té gana.	
llufarut, -da (*) (@)	[lufərut]
Tafaner ⁽⁹⁾	
Et.: <i>de llufa</i> (= dona excessivament curiosa).	
maimó	[məjmó]
Que obra amb lentitud, cançoner, lent per fer les coses <i>És més maimona per menjar!</i>	
malcuat	[malkuát]
Mala persona, dolent. Pronúncia popular de <i>mal covat</i> , té un cert valor d'eufemisme per ser utilitzat en comptes del més rotund <i>malparit</i> .	
menargues	[mənárgəs]
Descurat, barroer.	
mesell	[məzél]
Insensible als cops i al dolor <i>De tant pegar-lo l'han fet venir mesell.</i>	
nyicris	[níkris]
Poc menjador i molt primmirat en els gustos alimenticis, llepafils.	
palitreco	[pəlitréku]
Palitroc, subjecte despreciat de si, peresós, mal condicionat, esquinçat <i>On vas aixís? Sembles un palitreco!</i>	

9. A Olot, *llafarut*, segons JUANOLA (1958).

pallús	[pə'lús]
Beneïtot, curt d'enteniment.	
papau	[pəpáw]
Beneitó, babau <i>Mar(e) de Déu que n'arribes a ser de papau!</i>	
ransumat (*) (@)	[rənsumat]
Vell i arrugat, pansit <i>Una vella ransumada.</i>	
torrecollons (*)	[tɔrəkulóns]
Beneïtot.	
tronera	[trunéɾə]
Que se la passa bé, duu una vida alegre i despreocupada <i>Tota la vida que ha fet el tronera.</i>	
xipotis (*) (@)	[ʃipótis]
Deixat i barroer en les feines i en el vestir. ⁽¹⁰⁾	

1.12. Altres

abonar	[əβuná]
Donar la raó a algú tot i ser conscient que no la té del tot <i>Amb tot el que m'ha arribat a fer, i tu encara l'abones!</i>	
arreveixinar-se	[əɾəβəʃinás]
Irritar-se i manifestar-se amb vivesa i irritació <i>S'ha arreveixinat de mala manera.</i>	
avarar (*) o averar	[əβəɾá]
Ationar una persona contra alguna altra <i>I tu, en comptes de calmar-lo, encara l'avaraves més.</i>	
desingust (@)	[dəziŋgúst]
Disgust <i>M'has donat un desingust molt gros.</i>	

10. El DCVB registra la forma *xipòtil* a Emp., Lluç., Pl. De Vic.

embarbostir (@) [əmbərbustí]
Embolicar, atabalar amb moltes paraules o molta feina
Quan em veig embarbostit de feina...
Una dondada m'ha fet caure i he quedat embarbostit d'aigua.

enxerinar [əɲfəriná]
Irritar, enfadar
L'han fet enxerinar.

ronxet [ruɲfét]
Ronquet
Fotia uns ronxets!

brutoll (*) (@) [brutól]
Brut en la roba o en el cos
On vas tan brutoll?

xerrapetes [ʃəpétəs]
Xerraire
Ets un xerrapetes!

2. EL VESTIT

ciratge [sirádʒə]
Betum per a enllustrar calçat.

esparrec (@) [əspərək]
Esparrac, esquinq
M'he fet un esparrec a les calces.

esparrecar (*) (@), **jo esparreco** [əspərəkut]
Esparracar.

estiregonyar [əstirəɣɔɲá]
Estiregassar⁽¹¹⁾
M'has estiregonyat el jersei.

11. Al Rosselló (GRANDÓ) i a Olot (JUANOLA), *estireganyar*, cosa que fa pensar en un encreuament amb *guanyar* i simplificació de la síl·laba -gwá-.

fardar [fərdá]

Vestir. Aquest verb sol aparèixer associat a l'adverbi *mal*: *On vas tan mal fardat?*
Encara que no porti aquest adverbi, connota el sentit negatiu de 'mal vestit',
'anar malgirbat': *Com vas fardat, avui?*

Et.: del castellà *fardo*, pres en el sentit de 'persona mal vestida'; sobretot es
diu d'una dona mal vestida, grassa i poc polida: *Quin fardo de dona!*

grinxola (*) [grinjólə]

Peça de couro de la part superior de l'esclop (gansola)⁽¹²⁾
Me s'ha trencat la grinxola de l'esclop.

guetes [gétəs]

En el seu origen, polaines. Actualment només s'usa l'expressió
Anar muntat amb guetes per expressar que algú va mal vestit o quelcom està
muntat de manera molt precària o provisional.

jupa [ʒúpə]

Gec llarg i de roba gruixuda per abrigar-se a l'hivern
De l'abric vell te'n faré una jupa.

marcar [mərká]

Posar-se bé un vestit, fer goig
Marca bé aquest vestit que portes!

pellot (*) [pəlót]

Parrac, pedaç
Ha caigut com un sac de pellots (dit d'una persona que s'ha desmaiat).

raspatllar (*) [rəspəllá]

Raspallar
Et.: encreuament de *raspall* i *espatlla*.

xaiar (*) (@) [ˈəjá]

Sortir la camisa per fora de les calces⁽¹³⁾
Xaiar la camisa.

12. A Olot, *guinxola*.

13. A Llofriu s'anomena *xai* la porció de pany de camisa que surt per l'obertura de la
bragueta.

xerrac [ʃərák]

*Espardenya que es porta mig posada (xerracada) i s'arrossega una mica en caminar

A l'istiu, com vaig més bé és amb xerracs.

3. LA CASA

3.1. Construcció

calçobres [kalsóβrəs] / [kəlsóβrəs]

Crostes o polsim que cau de les parets; runa que queda després de treballar els paletes en una casa

N'han sortit dos tamburellats (= carretades) de calçobres.

cimà [simá]

Ciment de construcció

Dos sacs de cimà.

engriellat (*) [əŋgriəlát]

Engraellat, conjunt de barres paral·leles i separades per espais buits

Tancarem el pou amb un engriellat.

esquerdís [əskərðís]

Esquerdill

Me s'ha clavat un esquerdís al dit.

moquís (*) [mukís]

Esquerdís de rajol o de pedra

M'ha anat un moquís de pedra a l'ull.

mosai (*) [muzáj]

Mosaic

Han emmosaiat la casa.

rebatre [rəβátrə]

Aplicar a una paret la primera capa de morter tapant els buit o juntes

Abans d'emblanquir, haurem de rebatre.

retxat [rətʃát]

Reixa

Un retxat de ferro a la finestra.

tempanell

[təmpənél]

Envà, paret prima feta de rajols posats de cantell, de posts, de canyissos enguixats, etc.

Un tempanell molt prim.

totxana (*)

[tuʃánə]

Maó buit, semblant al totxo, però més gruixut

Una paret de totxana de La Bisbal.

xindri

[ʃíndri]

Motlle de fusta emprat en la construcció d'un arc o d'una volta¹⁴⁾

Guardeu el xindri per quan haguem de fer un altre arc.

3.2. Parts de la casa

canat

[kənát]

Bastiment de fusta amb brèdoles travesseres de canya o de fusta damunt les quals es posa fruita o altres coses a assecar

Penjarem els rims (= raïms) al canat del graner per fer-los servir.

cloell

[kluél]

Closell, conducte subterrani per portar les aigües residuals a la claveguera comuna

El cloell de l'aiguera (= aigüera).

jaça

[ʒásə]

Lloc on jauen alguns animals o persones

Han passat per davant de la jaça de can Catrinets.

jaçada

[ʒəsádə]

Conjunt de persones o animals que dormen a la jaça

Dormen tots plegats al paller: quina jaçada!

3.3. Obertures

baldilló

[bəlɖiló]

Baldeta de fusta clavada a un bastiment de porta o de finestra i que, essent giratòria, es pot posar de manera que travi la porta o el porticó

Tenca (= tanca) el baldilló de la porta!

14. El DCVB el recull del *Diccionari Fabra* i no el localitza enlloc. Es tracta de la pronúncia popular de *cíndria*, variant de *cintra*, amb pèrdua de la vocal àtona final (com a *Núria* > *Nuri*) i palatalització de la consonant inicial (com a *xixanta*, *xíndria*, *xeringa*, *xaliva*, *xibeca*, *xirgar*, *ximple*, *xerrac*, *xereix*, *xarrampió*, *xamarreta*, *xalabret*, *xucar*, *xamfaina*, *Xicu*, etc.).

barralleva

[barələβə]

Barra de ferro que va de dalt a baix d'un dels batents d'un balcó, porta o finestra i duu una maneta articulada per tancar

Tenca la porta amb la barralleva.

batent

[bətén]

Fulla d'una porta o finestra

Un batent de la porta va quedar obert i, com que ha fet vent, hem trobat la porta ben esbatenada (= completament oberta).

cadaula

[kəðáwlə]

Pestell

Em sembla que he sentit algú que movia la cadaula.

llindera

[lindérə]

Llindar, part baixa del portal

S'ha assegut a la llindera a prendre la fresca.

portellera

[purtələérə]

Porta de llates o llates i tela metàl·lica

La portellera del paller.

tampa (*)

[támpə]

Peça quadrada o rectangular que tapa una obertura, especialment cadascuna de les derivacions d'una sèquia

Obre la tampa perquè vingui l'aiga.

4. LA VIDA DOMÈSTICA**4.1. Mobles, eines, atuells...****bitllot (*)**

[biłłót]

Caixot per a posar fruita

He trobat un bitllot⁽¹⁵⁾ ple de tomates podrides.

broca

[brókə]

Busca que assenyala les hores al rellotge

Quan la broca petita marca les sis és hora de plegar.

15. Poc freqüent; més usual: *caixot*.

cabassa

[kəβásə]

*Bressol fet de palma que va muntat sobre un bastidor amb rodes
El nen ha caigut de la cabassa.

caixot

[kəʃót]

*Caixa usada per a posar fruita i hortalisses per dur-les al mercat (feta amb llistons lleugers, permet de veure'n el contingut)
Un caixot d'escarxofes i dos de tomates.

cantirat

[kəntirát]

Càntir ple

Anar a cecar (= cercar) un cantirat d'aigua al pou.

aïna

[əínə]

Recipient, atuell⁽¹⁶⁾

Porta'm una aïna per posar vi.- No puc: les tinc totes plenes.

gallet

[gəléτ]

Broc prim d'un càntir, porró, etc. Canó de canya o tap de suro que té un cap agut a manera de bec i que es posa a les ampolles i quarteroles per beure-hi a gallet
El gallet del càntir

Fer un gallet de canya per a la quarterola.

gibella

[ʒibéllə]

Gibrella

La gibella de rentar els plats.

gresala

[grəzálə]

Cassola gran, de terrissa, en què es cou i se serveix el menjar

Una gresalada de rostit

Una gresala de pomes de relleño.

piella

[piéllə]

Paella (l'atuell per cuinar, no el seu contingut: en aquest cas parlariem d'arròs a la cassola, etc.)

pitxer

[pitʃé]

Recipient fondo per tenir flors amb aigua

A can Licus sempre tenen un pitxer de clavells a sobre la taula.

16. COROMINES (1971), pàg. 350 documenta *asina* (fem. `eina, atuell de cuina`) a les *Vides de sants rosselloneses*, procedent de l'occità antic *aizina*, derivat d'un equivalent del francès *aise*.

plat girador [pladzirəðó]
Cobertora de plat o d'olla que serveix per girar el contingut d'un recipient
Girar la truita amb el plat girador.

tarot [trót]
Broc gros del càntir o del porró
Ha volgut beure pel trot i s'ha mullat.

4.2. El foc

bleva [bléβə]
Ble de llum d'oli
Aquest llum no té bleva.

burro [búru]
Cassola amb caliu posada dins un bastiment de fusta per escalfar el llit a l'hivern
Com que fa tanta fred, posarem el burro al llit.

carbonija [kəɾβunízə]
Carbonissa, carbonilla
S'ha de posar més carbonija al braser.

foganya [fuγánə]
Foguera, foc gros
Quina vermellor a la muntanya: hi deu haver una foganya!

guspitlla [guspíλλə]
Guspira

rescals [rəskáls]
Cendra i caliu que queda en un lloc al cap d'unes hores d'haver-hi fet foc
Farem escalfar un tupí de llet amb el rescals.

petarral (*) (@) [pətərál]
Un petarral de foc: un gran foc, un foc molt viu
Et.: augmentatiu de *pet.*

5. LA FAMÍLIA

mainada [məjnádə]
Conjunt de nens. Nen o nena, infant en general
A can Catoi tenen tres mainades.

mainader [məjnədəé]

*Persona a qui agrada la mainada, els fa jugar, hi té paciència.
És un home molt mainader.

manyaga [məɲáɣə]

*Acaronament, sobretot a la galta o la cara
Li feia manyagues.

manyagó [məɲəɣó]

Adj. intensiu de *manyac*: que li agrada que l'amanuaguin, que li facin manyagues
En Xicu, de petit, era molt manyagó.

rabassa [rəβásə]

Obsequi que els padrins fan a llur fillol el dia de Nadal. Sol ésser un tortell, però temps enrere havia estat un pastís de farina amb sucre anomenat *rabassa*
Per Nadal el nen va a felicitar el seu padrí i a buscar la rabassa.

6. JOCS

atot (*) [ətót]

Trumfo petit al joc de la brisca
Si hi poses un atot, la basa és meva
Et.: del francès *atout*.

llufa [lífə]

Ninot de paper que per Carnaval o el dia dels Innocents la mainada clava a l'esquena de la gent
Alerta, que et volen penjar una llufa!

mammanetes (*) (@) [mammənétəs]

Ballmanetes. Una cançó infantil diu:

*Mammanetes,
toca les tetes;
qui s'ajupirà?*

La senyora X serà... (aquí el nom d'una de les nenes que formen la rotllana)

parar i saltar (*) [pərajsəltá]

Cavall fort

Les nenes feien costura i els nens jugaven a parar i saltar.

patota [pətótə]

1 Nina de cartró, de drap, etc. de poc valor

La nena ha llançat la patota per terra

2 Trampa en el joc

No em facis la patota!

rigalarrac (*) (@) [riɣələrák]
 Garric-garrac, instrument per fer fressa emprat abans del Concili Vaticà II a les cerimònies del Dijous Sant (matar jueus)
Ara ja no es veuen rigalarracs.

metrafa (*) [mətráfə]
 Trampa
Em sembla que m'has fet metrafa
 Et.: deformació popular de *metàfora*.⁽¹⁷⁾

7. EL TEMPS

aiguler (*) [əjɣulé]
 La rosada del matí
No travessis pel mig del camp, que quedaràs ben moll amb l'aiguler.

calija [kəlízə]
 Calitja

calrada [kəlráðə]
 Calor molt intensa, cop de sol
Ahir, al pic del dia, va agafar una calrada!

garrabís (@) [gərəβís]
 Calamarça
Si cau garrabís, farà mal a les vinyes.

17. Altres casos semblants de deformació de cultismes:

patracols [pətrəkóls] < protocols
Agafa els patracols i fot el camp d'aquí!
metzina [mətzínə] < medecina
Poques metzines no maten
eccihome [əkxiómə] < ecce homo
Va fet un eccihome
ensibornar [ənsiβurná] < subornar
Sempre miren si et poden ensibornar (= enganyar, enredar)
senderi [səndéɾi] < synderesis
Em sembla que t'han fet perdre en senderi
estirabot [əstirəbót] < estribot (vers satíric)
Quan menys t'ho esperes, et surt amb algun estirabot
farandola [fərəndólə] < faràndula
Quina farandola! (= quin soroll, quina gatzara)

guspittlejar [gʊspiλλəzǎ]

1 Guspirejar, llançar guspieres

Aquest foc encara guspittleja

2 Ploure o nevar molt prim

El temps no és gaire segur: encara guspittleja.

8. EL TERRENY

cretlla [kréλλə]

Escletxa

M'ha caigut el ganivet en una cretlla / escretlla de la roca.

escorroncar (*) (@) [əskuruŋkǎ]

Rentar la terra, arrancar-la l'aigua corrent de la pluja intensa⁽¹⁸⁾

Amb les pluges, el camp ha quedat ben escorroncat

Et.: *de còrrec.*

esllovissar-se (*) [əzluβisás]

Esllavissar-se

Amb les pluges, alguns marges s'han esllovissat.

guills (*) [gíls]

Rocs o roques de quars

Han fet saltar els guills amb una barrinada.

passallís [pasəlıs]

Lloc on el camí o la carretera travessa un riu o torrent sense haver-hi pont

El passallís del camí de Vilagut.

passant [pəsán]

*Petit pont sobre la cuneta que dona accés a un camp

El passant de la vinya del Mas-sec s'està esgavellant.

veta-segat (*) [betəsəɣát]

Penya-segat, marge molt alt, cingle de roques

Ha caigut a daltabaix d'un veta-segat.

18. A Olot, aixarroncar (JUANOLA).

9. L'AIGUA

agulla [əɣúlə]

Rec de drenatge que travessa una zona pantanosa

Se li ha ficat una roda del carro en una agulla.

allumar-se o allomar-se (*) [əlumás]

Quedar-se sense aigua el tub d'una bomba de poar

Quan he volgut engegar el motor per regar, el tubo estava allumat.

amarar [əmərá]

Posar aigua al vi. Esporàdicament també apareix el sentit original de `empapar
quelcom d'aigua`

Aquest vi és massa amarat.

botir [butí]

*Saltar l'aigua de regar per damunt d'una taparada
(= obstacle)

Fan una taparada al rec i fan botir l'aiga per sobre.

còrrec [kórək]

*Torrent que recull les aigües d'un vessant de muntanya

Com que ha plogut, tots els còrrecs corren.

degoter [dəɣuté]

Lloc per on degota l'aigua quan plou

Tenim un degoter al rebost.

escorrilles [əskuríλəs]

Escorrialles

Només m'heu deixat les escorrilles!

fonya (en) (@) [əɱfónə]

En remull

Haurem de començar a posar les semals en fonya per fer vremes.

fonyar [funjá]

(@) Mullar, amara, remullar una cosa fins que es penetri bé de líquid

Mira que fonyes la màniga al plat!

llauna [láwnə]

Gorg d'aigües salades mortes, vora la platja

Anàvem a caçar petxines a les llaunes del Salatà

Et.: del llatí < lagona `làmina de metall` < cèltic lagina.

mota [mótə]
*Rec per escórrer l'aigua on desemboquen les agulles
A la mota de l'Estany hi ha granyotes.

pollar-se [pulás]
*Estar la superfície de l'aigua dolça d'una bassa o safareig plena de larves de mosquit
L'aiga del viver (= safareig) s'ha pollat.

poranca (@) [puránkə]
Poalanca, enginy per treure aigua d'un pou que consisteix en un peu dret o barra vertical fixa i una altra articulada que en un extrem porta un contrapès i a l'altre el llibant (corda) on va penjada la galleda
Empouar aiga amb la poranca.

regantellar [rəɣəntəlá]
Regalimar
La suor li regantellava per la cara.

som, -a [sóm]
Adj. Superficial, poc profund
Aquest pou té l'aiga molt soma
Et.: del llatí *summa acqua*.

vaivé [bajbé]
Barra articulada i amb moviment de la poranca
Vigila, no et ventis un cop al cap amb el vaivé!

viveret (*) [biβəré]
Safareig petit que hi sol haver a les cases per rentar roba
Emplena'm el viveret, que rentaré a casa mateix avui
Et.: *de viver*, lloc on es guarden amb aigua peixos vius.

10. LES FEINES DEL CAMP

acarenar (*) (@) [əkəɾəná]
Fer carenes d'usèrda, herba d'estany, etc.
Hem d'acarenar l'usèrda abans no plogui.

balou, -ua [bəlów]
Adj. Poc compacte, tou
Terra baloua

- bescavar** [bəskəβá]
 Netejar la terra sembrada amb un cavic o una eina semblant
Bescavarem el blat de moro ara que és petit.
- conrou** [kunrów]
 Conreu
Si no plou haurem d'anar a fer conrou amb l'arada.
- dall** [dáλ]
 Conjunt d'herba d'un prat que es dalla d'una vegada
Hi ha un dall d'usèrda que enamora.
- descocellar** (*) (@) [dəskusəlá]
 Fer un clot al voltant d'un cep
Estic descocellant perquè els rims no toquin a terra
 Et.: probablement del llatí EX-CALCELLARE 'descalçar', amb canvi de prefix.
- eirola** [əjrolə]
 Tros de terra de l'hort on es fa planter
A l'hort de can Xacó hi ha una eirola d'enciam i una altra de xicoina.
- embordar** [əmburdá]
 Acostar la terra a les plantes
Embordar les mongetes.
- enregar** [ənɾəγá]
 Fer regues a l'hort per regar
Enregueu aquest taulat abans de fer-hi passar l'aiga.
- enristar** (*) [ənristá]
 Gratar la terra tot sobre (= superficialment) amb unes pues metàl·liques que, unides a un bastidor, formen la màquina d'enristar
Passar la màquina d'enristar i els estripadors.
- esbossar** (@) [əzβusá]
 Treure els pallons o pales de les capsas de blat de moro; separar la capsa de la canoca
Els vespres ens dediquem a esbossar blat de moro.
- girar** [ʒirá]
 *1 *Girar regues*: tancar-ne una i obrir-ne una altra per fer-hi passar l'aigua
 *2 Tombar-se un carro, tartana o qualsevol altre vehicle
Anant a la vinya hem girat.

- girat** (*) [ʒirát]
Un anar i venir llaurant, o sigui, dues regues
Donar un girat per banda.
- llaussar** [læwsá]
Llossar, renovar el tall a la rella
Anar a cal ferrer a llaussar la retlla.
- pallera** [pələérə]
Pilot de palla a l'era, tant si és de base rodona com quadrangular
S'ha calat foc a una pallera de l'era.
- raular** (@) [rəwlá]
Passar el ruleu (= rutló) [rəwléw] damunt la terra per aplanar-la
Després d'enristar, raular.
- rega** [réγə]
Solc fet amb l'arada o l'aixada
En tinguéssim una rega a l'hort!
- sumir** (*) [sumí]
Anar som, a poca profunditat, amb l'arada
El cargol (= caragol) de sumir i enfondir és una peça de l'arada.
- terregada** [təɾəγáðə]
Barreja de terra, fullaraca i altres elements vegetals i animals que serveixen per femar les plantes
Amb aquesta terregada l'enciam es farà bé.
- terrossa** [təɾósə]
Terròs de terra
Raular per aixafar les terrosses.
- taulat** [təwlát]
Taula, tros de terra, generalment rectangular o quadrat, on es fa una classe de plantes a l'hort
Un taulat de tomateres i dos de mongeteres.
- travessera** [trəβəsérə]
Feixa, marge de paret seca destinat a evitar les esclavissades
Per trobar el meu olivet, vés seguint aquesta travessera.
- vessana** [bəsánə]
Mesura superficial agrària que té 21,87 àrees
Un camp de set vessanes.

11. LES EINES: L'ARADA, EL CARRO I ELS GUARNIMENTS

11.1. Les eines

batavant (*) (@)

[batəβán]

Peça de fusta rectangular amb un mànec per dirigir-la i una anella a cada costat on s'enganxen els tirants amb què l'estira el cavall. Servia per batre.

batarrera (*) (@)

[batəréɾə]

Eina més petita que el batavant i que, estirada per una persona per mitjà d'un mànec perpendicular al pla de la fusta, servia per repassar el que s'ha fet amb el batavant.

bigòs

[biγós]

Espècie d'aixada de dues puntes.

estassabarders

[əstasəβərdés]

Eina de tall, com un podall, amb un mànec llarg de quatre a sis pams, que serveix per tallar bardisses.

forca bracera (*)

[fórkəβɾəséɾə]

Una de les forques de fusta que servien per remenar el boll i la palla a l'era. Les altres forques usades per batre eren la **forca bollera** [fórkəβuléɾə] (per moure el boll) i la **forca ventera** [fórkəβəntéɾə] (per aixecar la palla barrejada amb el gra; tenia quatre pues llargues de fusta, paral·leles).

gradalleures (*) (@)

[gradəléwɾəs]

Garbell de forat llarg i estret.

pedreret (*)

[pəδɾəɾét]

Garbell per porgar el blat i treure'n les pedres

El gradalleures va bé per triar faves i el pedreret per treure els rocs que hi ha en mig dels cigrons.

magallina

[məγəlínə]

Magall petit de cavar o picar pedra o esmatassar

Me'n vaig a trencar quatre rebrolles a l'olivar amb la magallina.

picassó

[pikəsó]

Destral més petita que la picassa

Tinc el picassó ben oscat.

pobre

[póβɾə]

Rascle que es passa pels rostolls després de segar per recollir les espigues.

rasclinet (@) [rəsklinét]
Rascló petit
Per no haver de collar la mula al pobre, passarem el rasclinet.

uixet (*) (@) [uʃét]
Pala en forma de trapezi per netejar recs.

uixol [uʃól]
Aixol

11.2. El carro i els guarniments

camella [kəméla]
Braç del carro
Deixa el carro de camelles enlaire.

colar o cular [kulá]
1 Estar la càrrega d'un vehicle més decantada cap al cul que cap a la part de davant
El carro cola [kólə], *va colat*
2 *Tombar un carro de manera que la part posterior toqui a terra i les camelles quedin enlaire
Descolla el carro i cola'l [kóləl], *deixa'l colat.*

galga (*) [gálgə]
Tascó per fermar el carro
Ferma aquesta roda amb una galga, que no reculi.

guardavents [gwarðəbéns]
Barrons de ferro posats verticalment, formant part de la barana del carro
Aguanta't als guardavents, que no caiguís.

mijanet [mizəné] .
Traga composta d'anelles de ferro que uneix el collar a la camella del carro
El mijanet va collat amb la clivilla.

natxera [nətféɾə]
Conjunt de corretges que, partint del bastet, passen per sobre les anques i per sota la cua de l'animal de càrrega
Corda bé la natxera a la sofra!

rampí

[rəmpí]

*Eina agrícola per arreplegar la palla, l'herba dallada, etc. consistent en un conjunt de pues de ferro muntades en un bastidor, una roda a cada banda, dues camelles per l'animal que tira i un seient per al conductor

Me s'ha espatllat el rampí i he hagut d'acabar de rampinar amb el pobre.

roleu

[ruléw] / [ruló] / [rəwléw]

Rull, cilindre de fusta o de pedra per aplanar la terra i aixafar les terrosses

Fa servir un roleu vell i amb la fusta carcavanada.

sabot (*)

[səβót]

Peça de fusta o de goma que, aplicada a la roda, serveix per frenar

Me s'han gastat els sabots de la bicicleta

Et.: de sabot `sabata amb sola de fusta´.

sostre

[sóstrə]

Postissada que es posa sobre el fuel·l i les bosses del carro

Han posat el sostre per carregar semals.

tamborell

[təmburél]

Carro de trabuc, bolquet.

11.3. L'arada i el jou

arada forcada

[əráðəfurkáðə]

L'arada amb camella en forma de forca per ser tirada per un sol animal.

abre

[áβrə]

*Peça de ferro que uneix l'arada al manigó.

bravant (*) (@)

[brəβán]

Arada per llaurar molt fondo

Per arrencar la vinya haurà de venir un tractor amb un bravant

Et.: una arada metàl·lica de la marca *Bravant* va ser premiada a l'Exposició de París de 1900.⁽¹⁹⁾

cotell

[kutél]

Peça tallant de l'arada posada davant la rella per fendre la terra.

19. GARCÍA LORCA, F., *Obras completas*, Aguilar, Madrid, pàg. 1755.

cotellera (*) [kutələ́ɾə]

Lloc on va fixat el cotell de l'arada
Et.: de *cotell* < *coltell*.

empelt [əmpéɫ]

Camella on va collat el jou per llaurar a parell.

foranes (riendes) [əriéndəsfuránəs]

Les regnes que governen els animals quan es llaura a parell.

manigó [məniyó]

Peça de fusta que uneix l'arbre de l'arada a les camelles del forcat
Al manigó hi ha el cargol de sumir i enfondir.

mijà (*) [mizá]

Anella de ferro força planera que travessa el jou pel seu punt mig
Et.: de *mitjà*.

mija-post (*) [mizəpóst]

Làmina d'acer més petita que la post que s'uneix a l'arada per segons quines llaurades.

post [póst]

Peça de ferro corbada que en l'arada mossa serveix per fer girar la terra
Llaurar amb la post i la mija-post.

12. LA VINYA

12.1. Classes de rims (= raïms)

alicant (*) [əlikán]

Raïm de pellofa gruixuda i suc molt negre
Els alicants van bé per fer la mostaixa.

carenyana (*) (@) [kəɾəɲána]

Casta de cep

Una vinya de carenyana blanca

Et.: FOUCHÉ ho fa derivar del francès *Carignan*, tot i que seria igualment possible que vingués del castellà *Cariñena*.

macabeu [məkəβéw]

Varietat de cep i raïm de gra blanc i molt dolç.

moscat [muskát]
Varietat de raïm de gra gros que serveix per fer moscatell
Quins moscats tan rossos!

12.2. Malalties dels ceps

espenat (*) [əspənát]
Es diu dels raïms amb molta rapa i pocs grans
Aquest cep té tots els rims espanats.

fum (*) [fúm]
Malaltia de la vinya produïda per un fong microscòpic paràsit
Comença de veure's fum: haurem d'ensofrar.

mal blanc (*) [malblán]
Fum, oidium.

queixolí (*) (@) [kəʃulí] / [kufulí]
Malaltia de la vinya produïda per un corc que fa caure els grans dels raïms
Hi ha una pesta de queixolí aquest any!

12.3. El cep

banya [báɲə]
*Cada una de les branques del cep
Un pilot de banyes per fer foc aquest hivern.

brevat (*) (@) [brəβát]
Tòria (mallol) que ha estat plantada un any a terra i està a punt d'empeltar
Aquests brevats són plantats de l'any.

fleca [flékə]
Eixart d'empeltar, broc
Em faltaran fleques per acabar d'empeltar aquesta tira.

record [rəkórt]
Raïm tardà que, al moment de fer veremes, encara és verd i es deixa per ser collit després per les espigoladores. Raïm que es deixa per descuit
No badeu, que deixeu molts de records!

tira [tíɾə]
Rengle de ceps plantats
Haurem de començar a escurar tires.

12.4. Les vremes (= veremes)

aixanar-se (*) (@) [əʃənás]

Quedar seques les semals de manera que les dogues no ajusten bé i vessen
Amb aquest vent, les semals han quedat ben aixanades.

carga [kárgə]

Mesura de pes dels raïms: 120 kilos
D'aquesta vinya en surten cada any trenta cargues de rims.

mossènyer (la) [muséɲə]

La dona que comanda les veremadores
La mossènyer va començar la seva tira sense esperar ningú.

mostaixa (*) [mustáfə]

Broma de veremes que consisteix a embrutir la cara d'algú amb un gra de raïm negre

La Tresa s'ha enfadat perquè en Josep li ha fet la mostaixa

Et.: del francès *moustache* `bigoti'. Deu venir de la gent que anaven a fer veremes al Rosselló.

nimella [niméɫə]

Coltell per a veremar, de forma corbada
No et tallis amb la nimella!

semaler [səməlé]

Barra de fusta que es posa sota les cornaleres d'una semal per transportar-la (un pal semaler)

Si no fas bondat, et trencaré un semaler a l'esquena!

semaló [səməló]

Semal petita.

12.5. Treballs de la vinya

ensufatar [ənsufətá]

Sulfatar

Amb aquesta humitat, ja cal que ensufatem si volem salvar l'anyada.

esbrollar [əzβruɫá]

Trencar els brots d'un arbre o arbust fruiter, especialment de la vinya
Una colla de dones que esbrollen a la vinya de can Xec.

escurada [əskuráðə]
Rec que queda, en llaurar, al mig de dues tires de ceps
Havent plogut, totes les escurades queden plenes d'aigua.

escurar (tires) [əskurátírəs]
Netejar amb l'aixada la terra que queda al voltant del cep en llaurar
Agafa l'aixada i vés a escurar tires fins a l'hora d'esmorzar.

passar darreres (*) [pəsádərérəs]
L'última rega que es passa a la vinya abans d'escurar
Quan passis darreres vés alerta a no trencar cap banya amb l'arada.

12.6. El celler

carbassa vinatera [kərbásəβinatéra]
Carabassa buidada que servia per dur vi o aigua.

cescle [sésklə]
Cèrcol de bota o d'altre recipient de dogues
En aquesta semal li falta un cescle.

colar [kulá]
*Premsar la brisa que queda a la tina per treure-li tot el suc
Aquesta tina ja no bull: haurem de colar.

embut de canalot (*) [əmbúddəkənəlót]
Embut de fusta amb canalot de llauna.

garnatja [gərnádʒə]
Vi dolç de molta graduació
La garnatja és vi de postes (= postres).

mallal [məláál]
Mesura de vi (15 litres) i d'oli (12 litres)
Un mallal i mig de vi rosat.

mitxot [mitʃót]
Mesura de vi (aproximadament, 4 litres)
Quatre mitxots fan un mallal.

moscatell [muskətél]
Vi dolç, de molta graduació, que es treu del moscat.

quarterola [kurtərólə]

*Bóta petita de fusta per dur un o dos litres de vi
Posa el gallet a la quarterola, que beurem.

sitra [sítɾə]

Setra, atuell de terrissa per treure vi.

xirgar (*) [ʃirgá]

Treure suc de la bóta quan hi ha raïms, abans de premsar (també se'n diu *purgar la bóta*).

13. L'OLI

13.1. L'olivera

corivell [kuriβél] / [kuliβél]

Olivera que fa olives molt petites
Haurem d'arrencar aquest corivell.

olivera llançanenca (*) [uliβérəλənsənəkə]

Varietat d'olivera que fa les olives petites.

rebrolla (*) [rəβrólə]

Rebroll d'olivera
Cremaven les rebrolles que havien tallat al matí.

vergella [bərʒélə]

Tany o rebroll d'olivera.

13.2. L'olivar

batre olives [bátɾulíβəs]

Colpejar les oliveres amb els perxons a fi de fer caure les olives
Després d'aquesta tramuntanada, no tindrem pas gaire feina a batre olives.

eixonar [əʃuná]

Collir olives agafant les branques amb el puny i tirant cap avall.

escampeig [əskəmpétʃ]

Escampadissa; en particular, les olives que estan molt escampades i disperses
Tu cull les solades i jo faré l'escampeig.

escatir [əskətí]

Podar l'olivera

Tinc un home llogat a escatir.

espellir (*) [əspəlí]

Collir les olives d'una en una, amb la mà, de l'arbre estant

Aquesta olivera, com que té poques olives, l'espelliré.

olivet [uliβét]

Olivar

En Vador mena dos olivets.

perxó [pərfó]

Perxa llarga per batre olives

Feia servir un perxó de canya i un de ximbla.

13.3. El trull

cabàs de trull [kəβázdətrúλ]

Cofí per tenir la pasta d'oliva que ha de ser premsada

En aquesta premsada hi entren disset cabassos.

escaldar la pasta [əskəldáləpástə]

Ruixar amb aigua bullent la pasta que formen les olives ja mòltes.

fulla [fúλə]

*Cassó molt planer (com una patena) per triar l'oli.

grunyell [grunéλ]

Dipòsit fet d'obra on es posen les olives en espera de ser mòltes, o bé els pinyols després de la mòlta

Tots els grunyells del trull són plens.

morcades [murkáðəs]

Morques, solatges de l'oli

Encara no han triat les morcades.

oliada [uliáðə]

Aigua oliosa procedent de la premsada de l'oliva, després de separar-ne l'oli

Quina pudor d'oliada!

parracs [pəráks]

*L'oli que surt tèrbol d'una premsada.

quilmada [kilmáðə]

La quantitat d'oliva mòlta en una premsada: uns 50 kg d'olives
En aquest grunyell hi ha ben bé tres quilmaades.

quilmetes (@) [kilmétəs]

Fer les quilmetes: tornar a moldre les basses i els baixos al final de la mòlta.

remòlta [rəmóltə]

Nova premsada
Quan han sortit parracs, s'ha de fer remòlta.

sitrell [sitréλ]

Setrill, recipient de terrissa o de vidre amb ansa i broc per tenir i abocar oli.

sitrelleres [sitрэλérəs]

Setrilleres.

tramustera (*) (@) [trəmustéɾə]

Mesura d'oli: d'un i mig a dos mallals i mig
Se li ha vessat una tramustera plena d'oli.

trullaire [trułájrə]

Home que fa oli al trull
En Peret ha fet de trullaire aquest hivern.

14. PLANTES SILVESTRES

14.1. Qüestions generals

branc [bráj]

Branca
El dia del Ram irem a beneir un branc de llor.

bulorda [bulóɾðə]

Brossa, vegetació menuda o residus de fullam i branquetes
Hi ha tanta fumarola perquè han cremat un braçat de bulorda.

carcavanat (*) (@) [kərkəβənát]
Buit per dintre. Es diu de les soques d'arbre menjades pels corcs o altres paràsits
El picot ha fet niu en una saula ben carcavanada.

collerat [kuləráτ]
Garba de canyes
D'aquest canyer en sortiran una colla de collerats.

pinjoll [piɲʒól]
Fruit del raïm o un grup de tomates de penjar enganxades.

14.2. Herbes

balca [bálkə]
Bova (*Tipha angustifolia*)
Al rec de l'Estany hi ha balca
Cadires de balca. Embalcar cadires.

calsides (*) [kəlsídəs]
Herbes amb espines
Val més que et calcis per passar pel mig de les calsides.

correjoles [kurəʒóləs]
Corretjola, planta convolvulàcia (*Convolvulus arvensis*).

espàrgol [əspárgul]
Espàrrec
Una truita d'espàrgols.

espargolera [əspərgulérə]
Esparreguera.

estrígol [əstríγul]
Ortiga.

estrigolar [əstriγulá]
Ortigar
Ha caigut en mig dels estrígols i ha quedat ben estrigolat.

forcadella [furkəðélə]

Herba gramínia semblant a la panissola
Deixa'm anar a caçar un xic de forcadella pels conills.

frigola [friyólə]

Farigola.

gafarot [gəfərot]

Fruits d'algunes plantes herbàcies que s'enganxen als cabells o als vestits per mitjà de petits ganxets

No em tiris gafarots al cap, que després no me'ls puc treure

Et.: sembla relacionat amb l'arrel *gaff*⁽²⁰⁾ que ha donat agafar.

gallerans [gəlaráns]

Planta de l'espècie *Ruscus aculeatus*

Han guarnit la casa amb rams de gallerans.

gréixols [gréfuls]

Créixens, planta crucífera de l'espècie *Nasturtium officinale*.

herba d'estany (*) [érbəðəstán]

Herba que neix espontàniament a les closes dels fondals, antics estanys, que se sega per al bestiar

Una pallera d'herba d'estany.

llopsó (*) [lipsó]

Lletsó, herba de flors grogues que segrega una mena de làtex blanc

Un sac de llopsó pels conills

Et.: de *lletsó* < llet.

llostó [listó]

Varietat de fenal (*Brachypodium ramosum*).

maladuiu (*) (@) [mələduí]

Marduix.

poriol [puríól]

Poliol

L'aigua de poriol va bé pel mal de ventre.

20. En occità hi ha una planta anomenada *gafaroun* (BARBIER, RLR, LXVII, pàg. 316).

senís [səníʃ]
Senill. Gramínia de l'espècie *Phragmites communis*
M'he punxat amb una canya de senís.

xereix [ʃəréʃ]
Gramínia del gènere *Setaria* i també *Echinochloa crus-galli* que creix com a mala herba dins els terrenys cultivats
Portes xereix enganxat a les espadenyas.

14.3. Arbustos i arbres

argelac [əɾʒəláʎ]
Argelaga
No t'arramblis als argelacs, que punxen.

arn [áɾn]
Planta de la família de les ramnàcies (*Paliurus australis*). És un arbust espinós, de flors blanques, apomellades i molt oloroses, que creix als marges.

ascàcia (*) (@) [əʃkáʃia]
Arbre ornamental (*Robinia pseudoacacia*)
Les ascàcies de la plaça ja comencen a florir.

barder [bəɾdé]
Conjunt de plantes espinoses
Has vist quin rellamp de barder s'ha fet en aquest marge?

figuerassa [fiɾəɾása]
Atzavara.

maig [mátʃ]
*Brot que surt de la figuerassa i floreix al mes de maig
Ja floreixen els maigs [májts] de les figuerasses.

sabuc [səβúk]
Saüc
L'aiga de flor de sabuc és medecinal.

vim [bíʎ]
Vímeç. Fa el plural *vims*, però esporàdicament se sent [míʎs]
Cistells de vims.

ximbla [ʃimblə]

Aloc (*Vitex agnus castus*)

Una vara de ximbla.

14.4. Bolets

cualbra [kwálbrə]

Nom de diferents espècies de bolets del gènere *Russula*.

flota carnera (*) [flótəkərnérə]

Grup de bolets que surten junts.

girgola [ʒirgólə]

Bolets comestibles de diferents espècies: *Pleurotus*, *Lactarius* i *Psalliota*.

moixí [muʃí]

Bolets de les espècies *Boletus corsius* i *Boletus bondieri*, grossos, negrosos per damunt i groguencs per sota, tous, bavallosos, de gust mediocre

Et.: de *moix* `tou´.

15. PLANTES DE CONREU

15.1. Adjectius

emprimerenc (*) [əmprimərɛŋ]

Primerenc.

endarrerenc (*) [əndərərɛŋ]

Tardà

Tomates emprimerenques i préssecs endarrerencs.

fol [fól]

S'aplica a un animal rabiós i, metafòricament, a un vegetal molt coent:

Un gos fol

Aquestes cebes són molt folles.

marfit [mərfit]

Marcit, pansit, passat del temps oportú

Aquest enciam s'ha marfit, està ben escaldufat.

15.2. Cereals

aquissonar-se (*) (@) [əkisunás]
Corcar-se el blat.

blat-de-moret (*) [bladdəmurét]
Varietat de blat de moro que no creix gaire i es talla com a farratge quan encara és verd i no ha capsat
Un camp de blat-de-moret per donar verd a les vaques.

canoça [kənókə]
Tronc tubular i relativament gruixut de les hortalisses i cereals, especialment del blat de moro
Et farem un monument de canoques al mig de la plaça (dit irònicament a algú que presumeix massa).

capsot (@) [kəpsót]
Espigot de blat de moro
No cremis tots els capsots, guarda'n per l'hivern.

home de blat de moro (*) [ómədəβladdəmóru]
Capses de blat de moro espellofades i penjades al voltant d'un pal que fa d'eix central. Formen un conjunt cilíndric que pot fer pensar en un cos humà
Tenen un home de blat de moro a l'eixida.

segle [ségglə]
Sègol.

15.3. Llegums

banyó [bəjónó]
Tavella de mongeta tendra
Les mongetes d'ennasprar ja tenen banyons.

caireta [kəjrétə]
Guixa, llegum de la planta *Lathyrum sativus*.

grau [gráw]
Corc dels llegums.

gruar-se (*) [gruás]
Fer-se graus, corcs, a les mongetes o altres llegums
Posen “polvos” a les mongetes perquè no es gruïn.

monget [muɲzét]
Fesol menut, varietat de l'espècie *Phaesolus vulgaris*
Per sopar ens han fet una ollada de mongets.

15.4. Hortalisses

bleda-rave [bleðəráβə]
Planta quenopidiàcia de l'espècie *Beta vulgaris rapa*, d'arrel carnososa, usada com a aliment del bestiar
Haig d'arrencar aquest taulat de bleda-rave.

carrota (@) [kəróta]
Pastanaga.

esbergínia [əzbəɾʒíniə]
Albergínia.

xicoina [ʃikóɟina]
Varietat d'enciam que es menja en amanida.

15.5 Farratge

esparcet [əspərsét]
Planta lleguminosa de l'espècie *Onobrychis sativa* (trepadella)
Han sortit roelles en mig de l'esparcet i el fenc.

herba granada (*) [érbəɾənádə]
Cereals que se segueixen verds, quan encara no han granat del tot, i es guarden, secs, per a l'hivern
Tenen el paller ple d'herba granada.

userda [uzérðə]
Alfals.

15.6. Fruïters

bricoc [brikók]
Albercoc.

bricoquer [brikuké]

dural (*) (@) [durál]
Dur. S'aplica a la fruita, especialment als préssecs
Un préssec dural.

mollàs [mulás]
Mollar, fàcil de trencar o partir. És l'oposat a *dural*
Un préssec mollàs.

16. ANIMALS NO DOMÈSTICS

16.1. Peixos i animals de mar

bis [bís]
Peix de la família dels escòmbrids (*Scomber colias*), semblant al verat.

boguet [buγét]
Boga petita.

cinta [síntə]
*Peix que té el cos llarg i prim, de color rosat, aplanat com una cinta.

escorpa [əskórpə]
Escórpora.

franquet [frəŋkét]
Cranc de mar
Anar a caçar franquets a les roques.

fulla d'olivera (*) [fúləðulibérə]
Sardina, o peix blau en general, de mida molt petita
M'agrada la fulla d'olivera perquè no haig de triar l'espina.

guiula [gíwlə]
Peix del gènere *Julis*, més conegut amb el nom de *donzella*, *julivia*...

lluça (*) [lúsə]
Peix blanc anomenat en altres llocs *mare del lluç*.

matadones (*) [matəδónəs]
Veradons, verats molt petits
Et.: el nom al·ludeix a la feinada i a la paciència que cal per netejar un peix tan petit.

mirallet (*) [mirələt]
Peix d'aigua dolça, de colors, que no sol passar dels quinze centímetres
Al rec Madral vam pescar dues carpes i un mirallet
Et.: de *mirall*, per la lluentor i els colors vius del cos d'aquest peix.

molla [móla]
Diferents espècies del gènere *Phycis*, especialment el *Phycis blennoides*.

morralla [murála]
*La part del peix que es queda per a ell cada pescador d'una barca de bou
Uns es venen la morralla i altres se la queden.

pelalla [pələlá]
Pelaia, peix planer semblant al llenguado.

reget (@) [rəzét]
Peix menut, semblant a bogues petites, que s'agafa amb l'art, el bou, etc.

16.2. Ocells

cardina [kərdína]
Cadarnera.

caua [káwə]
Gralla, ocell negre del gènere *Corvus*.

cotolua [kutulíwə]
Ocell de la família de les *motacildes* (*Anthus pratensi*).

marllenga (*) [mərλέγγə]
Ocell del gènere *Parus*, principalment el *Parus caeruleus*, verd grisenc per damunt i groc per sota, amb la cua i les ales d'un blau molt bonic.

perdigot [pərɗiγót]
*Perdiu petita, les cries de la perdiu
Els perdigots encara porten la clova enganxada al cul i ja corren.

salset [səlsét]
Xarxet.

torlit [turlít]
Sebel-lí (*Burhinus oedicephalus*).

16.3. Altres vertebrats

rata-penarra [ratəpənárə]
Rata-pinyada
Et.: possiblement es tracta d'un cas d'etimologia popular: *panarra* és la persona que menja molt de pa.

rat-buf [rabbúf]
Rata d'aigua.

ratoliu [rətulíw]
Ratolí.

esclàput (*) [əskláput]
Gripau
Està botit com un esclàput.

granyota [grəɲótə]
Granota.

llagardaix [ləɣərɗáʃ]
Llangardaix.

regina [rəzínə]
Reineta, granota petita de color verd (*Hyla meridionalis*).

senyorita (*) [səɲurítə]
Eufemisme per serp entre els pescadors de Roses: hi ha una superstició que impedeix d'anomenar aquest animal pel seu nom quan s'està pescant.

ull de bou (*) [ulɗəβów]
Cap gros, granota en les primeres fases de la seva metamorfosi
Els nens jugaven al rec Samor amb ulls de bou i els posaven en pots.

16.4. Invertebrats

forcadella [furkədélə]

*Insecte amb unes pinces (forcat) a la cua.

grinxola (*) (@) [grɪŋˈsɔlə]

Rantell molt petit que pessiga fort

Aquest vespre les grinxoles no ens deixen viure.

joanets (*) [zuənétʃ]

Varietat de cargols petits, amb la clova ratllada de groc i de negre

Si trobes joanets, no els deixis, que farem la cargolada.

l·limoc (*) (@) [limók]

Llimac

Els llimocs me se mengen tot l'enciam de l'hort.

lloca [lókə]

*Cuc blanc, gros, que viu a la terra humida i s'utilitzava com a esquer quan es paraven ballestes. És la nimfa de la cigala.

moixones (*) [muʃónəs]

Rantells molt petits que pessiguen molt fort i fan butllofes a la pell

Si no entres, te se menjaran les moixones!

papu [pápu]

Cuca, insecte no volador en general

Vés alerta, que no et pessigui aquest papu.

puagó [puəɣó]

Pugó

Els rosers són plens de puagó.

quissó [kisó]

Corc dels cereals, especialment del blat.

rantell [rəntél]

Mosquit.

repantinella (*) (@) [rəpəntínélə]

Escolopendra, cent peus.

reveixí [rəβəfí]

Formiga vermellosa, petita, bellugadissa, que pessiga molt fort.

samaruga [səməɾúɣə]

Sangonera

Tenia una samaruga al peu i no se n'havia adonat.

vri (*) [brí]

Cuc d'uns deu centímetres, de colors

Guaita, quin vri a sota aquella terrossa!

Et.: de verí.

xana [ʃánə]

Varietat de vespa grossa que pica molt fort.

17. EL BESTIAR

abeurall [əβurál]

Menja consistent en una barreja de segon o farina de blat de moro o patates aixafades, amb aigua, que es dóna als porcs, a les vaques de llet o als vedells

Ja tinc apariat l'abeurall dels vedells.

aregar [əɾəɣá]

Avesar una bèstia a anar collada al carro, a l'arada i a altres feines

Aquesta euga és molt jove i encara no l'he acabat d'aregar.

acampar [əkəmpá]

Aconseguir de fer viure un animal (o una criatura) que ha nascut feble

Hem pogut acampar tots els porcells, i el renyoc i tot!

aconduir [əkunduí]

Cuidar els animals domèstics de manera que no els manqui allò que necessiten⁽²¹⁾

Quan hagi aconduït el bestiar, ja vinré.

aixaliar [əʃəliá]

Esquivar a crits el bestiar

Estigues quiet, que aixalies les gallines.

aixortar [əʃurtá]

Avortar

Ha aixortat una oella.

21. A Olot, *acondeir* (JUANOLA).

andiot (*)	[əndi ót]
Pioc, gall d'Indi Et.: < <i>indiot</i> .	
aviam	[əβiám]
Aviram <i>Aconduir l'aviam.</i>	
ban	[bán]
Pena pecuniària en què incorre el pastor que entra en terres d'altri sense permís <i>No entris aquí amb el ramat o et fumeran un ban.</i>	
barguer (@)	[bərgé]
Braguer, conjunt de les mames de la vaca, la cabra, l'ovella o altres mamífers <i>Abans de mursir s'ha de netejar el barguer.</i>	
cuar	[kuá]
Covar <i>La lloca està cuant.</i>	
eugassada	[əwɣəsádə]
Ramat d'eugues, conjunt d'eugues que treballen a les feines del batre.	
flaona (*)	[fləónə]
Bua de vaca <i>Alerta, que trepitges una flaona!</i> Et.: de <i>flaó</i> 'pastís'.	
gallir	[gəli]
Fecundar el gall a la gallina <i>Ous gallits.</i>	
guissar	[gisá]
Lladrar.	
llocarada	[lukərádə]
Llocada <i>D'aquesta llocarada me n'han sortit deu polls.</i>	
màmia	[mámia]
Es diu d'una vaca que no té llet ni per criar el seu vedell.	
marrides (oelles) (*)	[uéləzmərídəs]
Ovelles fecundades pel marrà.	

- menut** (*) [mənút]
En llenguatge infantil, porcell, porc petit
Anem a donar menjar als menuts.
- mixo** [míʃu]
Gat, en llenguatge infantil o afectuós.
- mursir** (*) [mursí]
Munyar.
- noc** [nók]
Recipient on es posa el menjar o abeurall d'alguns animals domèstics, especialment dels porcs
Abans d'abocar la perolada, neteja el noc.
- perolada** [pəɾuláðə]
Barreja de verdures, hortalisses i patates cuita al perol per donar-la als porcs.
- pioc** [piók]
Gall dindi.
- rampinyar** (*) [rəmpiɲá]
Tirar coces amb les potes de davant els cavalls, matxos i mules
Aparta't, que rampinyant no et toqui!
- renyoc** [rəɲók]
El porc més petit de la porcellada. Metafòricament, el fill petit que es porta força anys amb els germans:
Els hi ha sortit un renyoc.
- urpir** [urpí]
Urpejar
- xurmer** [ʃurmé]
Xai o vedell petit que no mama de la seva mare, sinó d'una altra femella
He comprat a mercat un parell de xurmers.

18. OFICIS

- aliquetes** [əlikétəs]
Alicates

amolet [əmulét]
Persona que es dedica a amolar (= esmolar) eines
Ara que passa l'amolet, porta-li les estidores.

bander [bændé]
Guàrdia de la propietat rústica.

embalcar [əmbəlká]
Revestir de balca (= boga) una cadira
El cadiraire ha embalcat aquesta cadira molt malament.

parracaire [pərəkájɾə]
Drapaire. El crit dels drapaires quan passaven pels pobles era:
Parracaire, dones!

xerraire [ʃərájɾə]
*Xarlatà, persona que, a les fires, explota la credulitat de la gent o ven, parlant molt, coses de poca utilitat
A mercat hi havia un xerraire que venia una màquina de pelar patates.

19. EL MAR I LA PESCA

donda (@) [dóndə]
Ona, ondulació
Als cabells se li fan unes dondes molt boniques.

dondada (@) [dundáðə]
Onada
Avui hi ha unes dondades molt grosses.

butiró (*) [butiró]
Ormeig per pescar anguiles a l'aigua dolça; consisteix en un fil recobert de cucs anguilers i embolicat formant una troca. Quan l'anguila mossega el cuc, queda lleugerament enganxada al fil amb les dents i hom treu ràpidament butiró i anguila de l'aigua
Anar a pescar amb butiró.

enfila [əŋfílə]
Xarxa petita

gambina [gəmbínə]
Nansa grossa de jonc en forma de morenell; gambí.

nyinya [ɲíɲə]

Llinya, fil amb un ham per pescar.

ormeigs [urmétʃ]

Conjunt dels estris de pescar (canyes, xarxes, palangres, etc.).

20. ALIMENTACIÓ

brunyol [brunjól]

Bunyol.

bullinada (*) [bulinádə]

Conjunt de vegetals que es bullen junts en una mateixa olla
Avui ens han fet una bullinada de patates per sopar.

desmarxar [dəzmərʃá]

Desfer una cosa sòlida en una de líquida
Fer desmarxar farina amb aigua.

empreonar [əmpreuná]

Coagular, prendre un líquid, especialment la llet
La llet s'ha empreonat.

enciamada [ənsiəmádə]

Enciam, ceba, tomata, olives, etc., amanit amb oli, vingre i sal.

enciamar [ənsiəmá]

Amanir, posar oli i sal al menjar
Passa'm l'oli, que enciamaré les trufes.

fat, -da [fát]

1 Mancat de sal i, en general, d'allò que dóna sabor agradable; insípid
Patates fades, aiga fada
2 Mancat de gràcia, d'expressió o de vivacitat atractiva
Quina noia més fada!

frixa [fríʃə]

Freixura.

gorgil [gurʒíl]

Papada del porc.

- greixot** [grəʃót]
Llardó
Guardaré els greixots per fer-ne una coca.
- llevar** [ləβá]
1 Estufar-se la pasta de farina per fermentació
Quan la pasta lleva, puja
2 Produir fruita els arbres
Aquest any el bricoquer no ha llevat gaire.
- llonzo (*) (@)** [lónzu]
Embotit de llom
Encara tenim dos llonzos i una llangonissa.
- molleda** [mulédə]
Molla de pa
Tu et menges la crosta i jo la molleda; el crostó ens el partirem.
- nyam** [ɲám]
Menjar en llenguatge infantil. També apareix la forma reduplicada **nyam-nyam**.
- nyama** [ɲámə]
Molleda d'una fruita que té pinyol, o de la carn en oposició a l'os
Encara hi ha molta nyama en aquest tall de carn.
- nyany** [ɲáɲ]
Menjar en llenguatge infantil. Apareixen també la forma femenina **nyanya** (*fer nyanya* = menjar) i la reduplicada **nyany-nyany**.
- preó** [prəó]
Herba que serveix per fer *empreonar* (= coagular) la llet per fer recuit
Et.: < *presó*.
- rancier** [rənsió]
Costat que rancieja de la cansalada
Racions per posar a la carn d'olla.
- recuit** [rəkújt]
Llet presa amb preó (= presó).
- trincar** [triɲká]
Beure molt, en llenguatge popular.

trinco (*) (@) [trínku]
Xerricada, acció de beure, especialment amb porró
Vols fer un trinco?
I ell sí que trinco catacriu!

ventresca [bəntréska]
Cansalada prima que té el porc sota el ventre.⁽²²⁾

xarbot [ʃərbót]
1 Esquitx violent
Surten xarbots del perol
2 *Ou xarbot (= nial).*

xuca-mulla (*) [ʃúkəmulə]
Suca-mulla, acció de sucar pa o galetes dins un líquid
Farem la xuca-mulla amb torrada i garnatja.

21. DINERS

(diners) engrunats [dínəzəŋgrunáts]
Diners descanviats en moneda petita, xavalla.

granat [grənát]
*Que té diners o en porta
Tu sí que vas granat; jo, en canvi, vaig ben blau (= sense diners).

pernot [pərnót]
Cabals estalviats o guardats
Ell rai, té un bon pernot per quan sigui vell.

picassada [pikəsádə]
Quantitat de diners a cobrar o a pagar
S'ha venut el ramat: en deu haver fet una bona picassada.

xerina (*) (@) [ʃerínə]
Sense diners
He quedat ben xerina.

22. En aquest mot hi ha una coincidència entre les comarques pirinenques i les Balears; no és un fet aïllat, sinó que es repeteix en casos com: *bis, enquantra, esclova, esclovellar, esquixar, fat, fener, foris, gitarada, jaça, lloga, manyoc, mixo, molla, naixor, nyafar, nyam, nyinya, ormeigs, pitxer, poriol, resquillar, terbolina, uixol...*

22. VÀRIA

aclatar (@)

[əklətá]

Pitjar una cosa perquè quedi plana

Amb el vent, els sembrats han quedat aclatats.

aconseguir

[əkunsəyí]

Arribar a conèixer algú o alguna cosa

En Ferriol Besa encara havia aconseguit el teu avi.

arriar

[əriá]

Fer caminar, posar en moviment un vehicle o màquina

Que no pots arriar la moto?

barrija-barreja

[bəriʒəβəréʒə]

Reunió de coses distintes

Quina barrija-barreja de gent!

bertranada

[bətrənádə]

Dita estúpida per fer riure

Au, va, calla i no diguis bertranades!

blincar

[bliŋká]

Vinclar

Es blinca com filferro

S'ha reblincat el peu.

botir

[butí]

1 Inflar, augmentar de volum

Botir una bufeta (= un globus), una pilota...

2 Fer mala cara una criatura o persona gran perquè l'han renyada

Ara boteix, però ja se li espessarà.

caçar

[kəsá]

1 Perseguir animals per matar-los o agafar-los

2 Cercar: Caçar bolets, cargols, espàrgols... un llibre a l'armari...

carràs (@)

[kərás]

Feina excessiva i que mena la pressa

A can Bassac per la festa major tenien molt de carràs.

cartaró (*)

[kərtəró]

Cartó

Una capsa de cartaró.

catacriu (*) (@) [kətəkriw]
Interjecció de sentit vagament reiteratiu
Trinco catacriu (= vinga fer trincos)
Pinya catacriu (= li anava ventant pinyes, bufetades)
Et.: de l'expressió castellana *que te crió*.

cecar [səká]
Cercar
Me'n vaig a cecar herba pels conills
Vés a cecar el pa a can Licus.

clova [klóβə]
Clovella
Cloves de musclo, d'atmetlla, de vellana...

despit [dəspít]
1 Venjança, acció feta per revenjar-se d'algu
Això ho fa per despit
2 Turment, molèstia intencionada
Fer despits a un animal o a una criatura.

desvirondat [dəzβirundát]
Desordenat, desfet
Tot s'ha desvirondat.

embocinar (*) [əmbusiná]
Trencar quelcom en petits bocins, engrunar
Me s'ha embocinat el tall de torró.

emplenar [əmpləná]
Omplir.

empostermar [əmpustərmá]
Empestar, infectar, omplir d'una cosa dolenta
Quina pesta de rantells: tot n'està empostermat!

emprimer [əmprimé]
*Aviat
Aquest enciam ve molt emprimer.

encamellar [əŋkəmɐlá]
Passar un vehicle pel cim d'una cosa deixant-la en mig de les rodes sense esclafar-la
El carro ha encamellat el clot.

- encartaronat** (*) [əŋkærtərunát]
 Sec i dur com el cartó
Amb la pluja, la roba me s'ha encartaronat.
- endarrer** (*) [əndərəé]
 Tard
Encara hi ha peres, tan endarrer?
- enfortegar i enfurtegar** [əŋfurtəɣá]
 1 Posar quelcom dins un forat
Ha enfortegat la camisa a l'armari de qualsevol manera
 2 Reflexiu. Posar-se dins un forat o lloc tancat
On t'has enfortegat, que feia dies que no et veia?
- ennartar** [ənnərtá]
 Enartar, hipnotitzar
Diu que les serps ennarten els conills.
- enquantra** [əŋkwántrə]
 Topada, adversitat
Si no tenim cap enquantra i la collita arriba a cap...
- enrossegar** [ənrusəɣá]
 Emportar-se rossegant
De casa estant se li enrossegaven (= li robaven) les cebes.
- entaliar-se** [əntəliás]
 Adonar-se
Quan me'n som entaliat, ja eren fora.
- enxarpar** [əŋʃərpá]
 Agafar, especialment de manera violenta, contra la voluntat de l'agafat o per sorpresa
Avui sí que t'he ben enxarpat!
- esbardellar** [əzbərdəlá]
 Esberlar, tencar-se per contusió o xoc una cosa sòlida
La xindria ha caigut i s'ha esbardellat.
- esblevenat** [əzbləβənát]
 Irreflexiu, que actua o es mou de pressa i sense pensar
On vas tan esblevenat! Que no ho veus que et faràs mal?

- escabotar** [əskəβutá]
 Tallar o trencar la punta d'una cosa
Escabotar un gra
Escabotar la missa (= fer tard).
- escagar-se (*)** [əskəγás]
 Desfer-se un nuc (= nus)
Estreny fort, que no s'escagui aquest nuc.
- escapilles** [əskəpsíləs]
 Els trossos que queden en tallar una cosa
Neteja les mongetes tenres i recull, després, les escapilles.
- escarrabitllat** [əskərəβillát]
 Es diu d'una criatura de mesos o de pocs anys que té un posat despert, espavilat
Quina nena més escarrabitllada!
- esclivellar** [əskliβəlá]
 Clivellar
Aquesta classe de terra s'esclivella quan fa temps que no plou.
- esclova** [əsklóbə]
 Clova, clovella.
- esclovellar** [əskluβəlá]
 1 Llevar les clovelles
Esclovellar pèsols
 2 Fer esclovellar algú (= fer xerrar)
Li han fet esclovellar tot (= li ho han fet explicar tot).
- escorniflar** [əskurniflá]
 Ensumar, aplicar-se importunament a escorcollar o adquirir notícies allà on no cal
Què véns a escorniflar, aquí?
- escretlla** [əskréllə]
 Escletxa
El franquet es va amagar en una escretlla de la roca.
- esgallimpar (*)** [əzɣəlimpá]
 Passar per ull, escapar per poc
Me n'he pogut esgallimpar d'anar-hi, però m'ha anat ben just
Passar d'esgallimpantes.

esgambillar [əʒəmbilá]
Escampar, espargir
M'ha caigut el joc de cartes per terra i totes s'han esgambillat.

esgrigot (*) (@) o **esguirgot (*) (@)** [əʒɾiɣót] / [əʒɿɾɣót]
Gargot.

esquixar [əskiʃá]
Esqueixar.

esterrejar [əstərəʒá]
1 Netejar fregant amb terra
Esterrejar el perol
2 Arrossegar-se, rebolcar-se per terra
Ai festa, com us esterregeu! (= que n'esteu de bé a terra).

falla [fálə]
Falta, mancança d'una cosa útil o necessària
Per falla de diners, no quedarem pas
Això m'hauria fet falla.

fener [fəné]
Feiner. S'aplica només a dia: *dia fener*.

flacar [fləká]
Flaquejar
Quan comenci a flacar la feina, arreglarem aquesta portellera.

foris o fori [fóris] / [fóri]
Exclamació usada per declarar resolta definitivament una qüestió sobre la qual no cal insistir ni posar dubtes
Treballar i foris!

fressa [frésə]
Remor, soroll, en tots els sentits
No facis fressa. La fressa del mar. Molta fressa i poca endreça.

galga (*) (@) [gálgə]
Mandra, peresa, estar sense fer res
Només busques la galga!

inxo (*) [ínʃu]
Nínxol
Els inxos; aquest inxo del cementiri.

- (tenir) lloga** [təniˈlɔɣə]
Ésser llogat
Aquest any encara no tinc lloga per vremes.
- manyoc** [məɲók]
Manoll, aplec confús de coses que caben dins la mà.
- naixor** [nəʃó]
Conjunt animals o plantes que neixen al mateix temps
Amb aquesta pluja hi haurà una naixor d'herba!
- nyafar** [ɲəfá]
Esclafar, aixafar
Ha nyafat l'aranya amb la mà.
- pairar-se** [pəjɾás]
Deixar de fer una cosa, sia voluntàriament o per força
Avui me n'he pairat d'anar a missa.
- palpantes (a les)** [ələspəlpántəs]
A les palpentas
Caçava l'espelma a les palpantes.
- paria** [pəriá]
Parella
Fan bona paria. Una paria de coloms. Fer paria amb algú.
- pic** [píc]
Moment més intens d'una acció o d'un espai de temps o d'un procés
Al pic de la joventut. Al pic del dia (= migdia).
- preó (*)** [prəó]
Pregó, crida
Ha passat l'agutzil a fer el preó.
- rastinyera (@)** [rəstiɲéɾə]
Rastellera, renglera
S'han posat tots de rastinyera.
- rebitllar** [rəβiɫlá]
Llançar violentament
Li va rebitllar un roc pel darrera.

rebotir	[rəβutí]
Llançar violentament, rebitllar <i>Li ha rebotit un plat pel cap</i> <i>Es rebotia per terra de tant de riure.</i>	
recoquillar o recorquillar	[rəkukilá] / [rəkurkilá]
Cargolar, entortolligar <i>Una serp recoquillada en un abre.</i>	
recoissiar o recoissirar	[rəkusiá] / [rəkusirá]
Recercar, procurar descobrir o trobar <i>He recoissiat tot l'armari i no ho he trobat.</i>	
renglanera	[rəŋglənérə]
Rengle, renglera <i>Una renglanera d'abres.</i>	
reva	[réβə]
Torn, tanda <i>Encara no ens toca la reba?</i>	
roplec (*)	[ruplék]
Plec, doblec <i>Portes un roplec a la fandilla.</i>	
sega-dits (*) (@)	[seγədíts]
Cercadits.	
soclimar (*)	[suklimá]
Sucarrimar <i>S'ha acostat massa al foc i ha quedat soclimat.</i>	
taliar (*)	[təliá]
Vigilar mainada o bestiar <i>Està taliant les oques</i> Et.: < talaiar < talaia.	
(pa) teu	[patéw]
Pa tou.	
torcir	[tursí]
Tòrcer <i>Un ferro torcit.</i>	

trapar

[trəpá]

Trobar, agafar per sorpresa. Arribar a l'altura d'algú que anava davant nostre
No has pas trapat cinc duros?
Us pensàveu que no us traparia? Doncs encara us faré la pols (= us deixaré enrere).

trebotxar (*)

[trəβutʃá]

Sacsejar, sotragar, especialment un líquid
No trebotxis gaire el vi.

23. TOPONÍMIA MENOR**Muntanyes**

coll de Crimall
 la Roca de l'Àguila
 Puig Castellar

[kɔldəkrimáɫ]

[rɔkədɔláɣilə]

[putʃkəstəlá]

Recs

rec Madral
 la Curriola
 rec Samor
 riu Tort

[régmədɾál]

[ləkuriólə]

[reksəmór]

[riwtórt]

Masos

de la Pallera
 Margall
 Ventós
 Vilagut
 les Torroelles
 Can Burnau
 Panardell

[mazdɔləpələɾə]

[mazməɾɣáɫ]

[mazβəntós]

[biləɣút]

[ləstəruéɫəs]

[kamburnáw]

[pənərdéɫ]

Horts

de Fontanelles
 de Prat-Comú
 d'en Dorca
 del Mas Martí

[funtənéléəs]

[pəɾakumú]

[dəndórkə]

[mazmərtí]

Parts del terme

- Alguns dels topònims fan referència a l'escassa qualitat de les terres de secà:

El Camp magre	[kammáγrə]
La Coromina magre	[kurumínə máγrə]
El Mas sec	[əlməsék]

- Uns altres corresponen als fondals propers als estanys de Castelló:

Els Estanyils	[əlzəstəɲíls]
Els Estanys	[əlzəstáɲs]
L'Estanyol	[ləstəɲól]

- Un tercer grup al·ludeixen a plantes que predominen en algunes zones:

El Garrigal	[əlgəriγál]
El Gaonar	[əlgəuná]

- Un grup divers format per

Els Turrulits	[əlsturulíts]
Les Corones	[ləskurónəs]
Les Comares	[ləskumárəs]
Els Paradells	[pərəðéls]
La Perpinyana	[ləpəɾpiɲánə]

- Finalment,

Prat-comú	[pəɾakumú],
------------------	-------------

que recorda una antiga propietat comunal, i

La Roca del Quer	[ləɾókəðəlké],
-------------------------	----------------

un topònim redundant del tipus “la Vall d’Aran”, no gens estrany en una comarca on trobem un castell de Quermançó i un Cap-de-quers (Cadaqués).